HUMANISTIČKE STUDIJE

3|2017

Univerzitet
Donja Gorica

ČASOPIS
HUMANISTIČKE STUDIJE

Glavni i odgovorni urednik:
Dragan K. Vukčević

Urednica broja „O Evropi”:
Ljubinka Trgovčević Mitrović

Redakcija:
1. Đorđije Borozan (Podgorica);
2. Radule Knežević (Zagreb);
3. Ilija Vujačić (Beograd);
4. Dragica Vujadinović (Beograd);
5. Milan Podunavac (Podgorica);
6. Cirila Toplak (Ljubljana);
7. Mirjana Maleska (Skoplje);
8. Asim Mujkić (Sarajevo).

Savjet:
1. John Keane (Sidney);
2. Nenad Dimitrijević (Beograd);
3. Čedomir Čupić (Beograd);
4. Olga Breskaja (Vilnius);
5. Ana Krasteva (Sofija, Lyon);
6. Panos Ljoveras (Solun);
7. Đuro Šušnjić (Beograd);
8. Radovan Vukadinović (Zagreb);
9. Tonko Maroević (Zagreb);
10. Viljam Smirnov (Moskva);
11. Rudi Rizman (Ljubljana);
12. Alpar Lošanc (Novi Sad);
13. Vesna Kilibarda (Podgorica);
14. Stefano Bianchini (Bologna);
15. Lidija Basta Fleiner (Freiburg);
16. Hans-Georg Ziebertz (Würzburg);
17. Ratko Božović (Beograd).

Sekretar: Nikola Zečević

Dizajn: Mile Grozdanić

Priprema za štampu: Bojan R. Popović
Medeon, Podgorica

Lektura i korektura: Valentina Knežević

Izdavač: HS, UDG

Podgorica,
2017.

3|2017

SADRŽAJ

DRAGAN VUKČEVIĆ Uvodna riječ
glavnog i odgovornog urednika /5/

DIO I TEMA BROJA: O EVROPI
MILAN PODUNAVAC Politička ideja Evrope /9/
GORAN GRETIĆ Kriza ideje ujedinjenja Europe /27/
ASIM MUJKIĆ Europa i Zapadni Balkan u populističkom ruhu /45/
TIHOMIR CIPEK Rusija i Europska unija. Što je ostalo od partnerstva? /61/
ILIJA VUJAČIĆ Kontekstualnost ustavnog patriotizma
— crnogorska perspektiva /77/
NATAŠA JOVANOVIĆ Šta je novo u savremenom evropskom
orijentalizmu? Jedan teorijski ekskurs o (pre)naglašavanju
nasleđa Ibn Halduna u savremenoj socijalnoj misli /97/
RADOSLAV RASPOPOVIĆ Promjene u definisanju
spoljnopolitičkih zadataka crnogorske diplomatije u drugoj
polovini XIX i na početku XX vijeka /115/
BORO VUČINIĆ Balkanski aspekt migracione krize u Evropi /139/

DIO II STUDIJE
LIDIJA ČEHULIĆ VUKADINOVIĆ Međunarodne
organizacije u suvremenim međunarodnim odnosima /163/
FILIP IVANOVIĆ Nevidljiva ljepota i njene vidljive
predstave: Estetika Dionisija Areopagita /177/
PREDRAG ZENOVIĆ The Normative Flaws of Liberal Culturalism /191/

DIO III RECENZIJE
RADULE KNEŽEVIĆ *Suvremena politička teorija*, Crnogorska
akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2017. (Milan Podunavac) /221/
ĐORĐIJE BOROZAN *Crnogorske dinastije: Vojislavljevići, Balšići,
Crnojevići*, CID, Podgorica, 2017. (Ilija Vujačić) /225/
O identitetu, Crnogorska akademija nauka i
umjetnosti, 2015. (Nikola Zečević) /233/
ILIJA VUJAČIĆ *Saznanje i* politika, Nacionalna zajednica Crnogoraca
Hrvatske / Disput, Zagreb, 2014. (Predrag Zenović) /239/

DIO IV IN MEMORIAM
Prof. dr Lidija Čehulić Vukadinović (1966–2017) (Nikoleta Đukanović) /245/

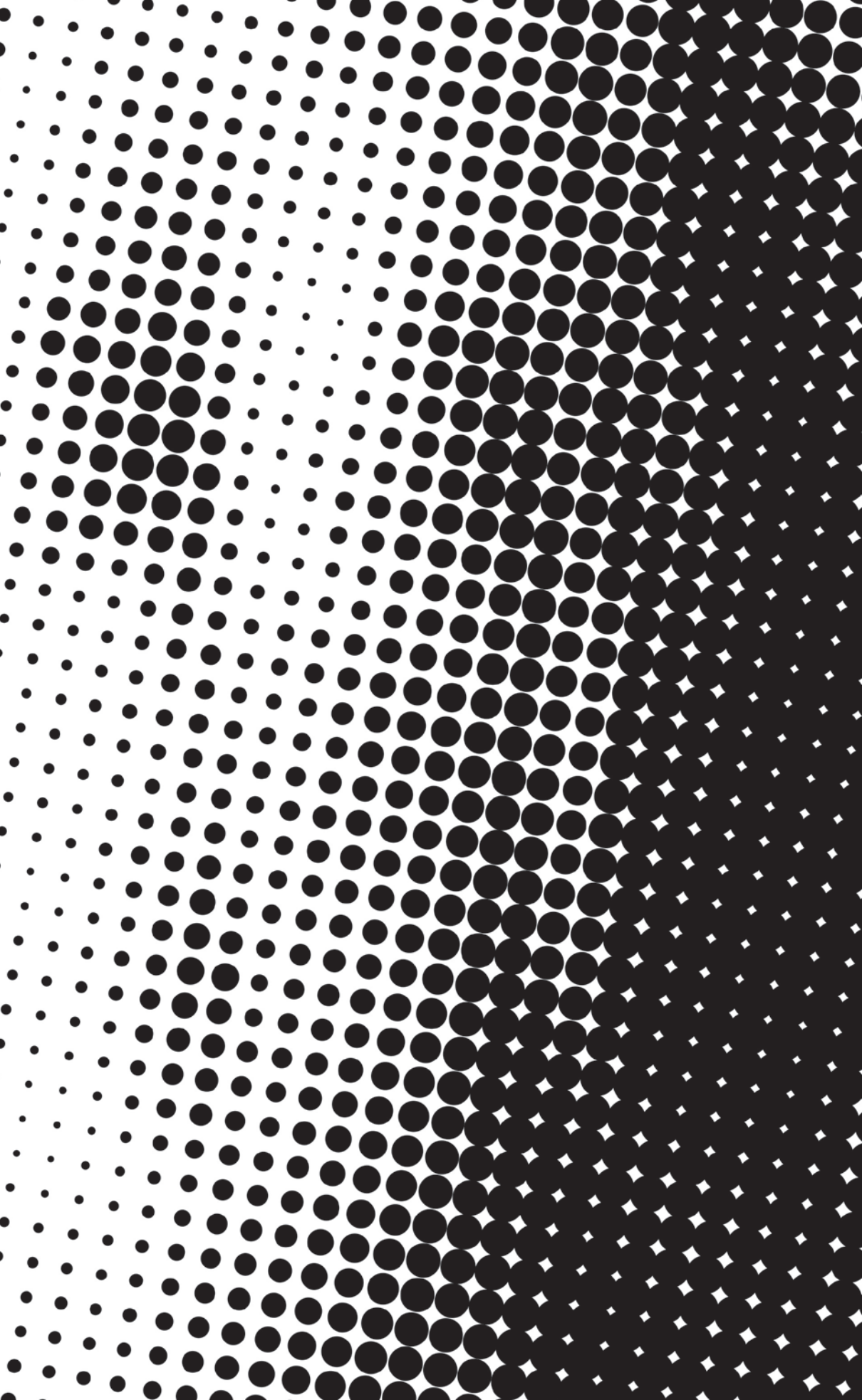

Ilija Vujačić, *Saznanje i politika*, Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske / Disput, Zagreb, 2014. (Predrag Zenović)

Svako mišljenje politike i političkog, posmatrano sa naučne distance, ukazuje na neku neuhvatljivu igru subjekta i strukture, čovjeka i svijeta, uma i iskustva. Da li se svijet može mijenjati po aršinima ljudskog razuma, da li se politika može spoznati razumno ili umno, da li teorija politike, govoreći jezikom Aristotela, mora da misli vječno i nepromjenljivo ili ukazuje na ono bolje među mogućim djelanjima u datim okolnostima?

Teorijska dubina i opseg postavljenih pitanja izazov je sa kojim se knjiga „Saznanje i politika", u izdanju Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske i Disputa, u sad već čuvenoj biblioteci „Luča", hrabro hvata u koštac, smještajući svoju analizu u konkretni istorijski okvir. Hronološki pristup daje autoru mogućnost da ukaže na cezuru rađanja modernog racionalizma koja se u istoriji političke misli desila iz prelaza iz tradicionalnog (antičkog i srednjovjekovnog) u moderno društvo.

Moderna je izmijenila ne samo normativne postulate mišljenja i djelanja te čovjekovog subjektiviteta nego i njihove same epistemološke pretpostavke. Nova slika o svijetu i čovjeku, stvarana od petnaestog do osamnaestog vijeka, izmijenila je čovjekovo poimanje njegovog odnosa prema stvarnosti kao misaonog i stvaralačkog bića, i za profesora Vujačića sedamnaesti vijek predstavlja ključnu tačku „narasle svijesti o čovjekovoj snazi i moći, novim putevima i mogućnostima da se pomoću razuma i njime postignutog znanja svijet objasni i preuredi, podređujući se tek uspostavljenim racionalnim zahtjevima i principima". Evropa tog važnog sedamnaestog vijeka predstavlja rodno mjesto modernog društva i države u kojem se „kristališu moderni principi individualizma, državnosti, racionalizma i kapitalizma".

Promjena u mišljenju političkog na teorijsko-metodološkim osnovama modernog racionalizma, sa Dekartom i Bekonom, u odnosu na Aristotelovo viđenje politike kao praktičke filozofije, koja daje samo vjerovatna saznanja i za svoje heurističko (otkrivalačko) oruđe ima *phronesis* (razboritost) koja mora da poznaje iskustvo i pojedinačnost te da argumentuje u korist dijalektičkih sudova, uistinu predstavlja kopernikanski obrt. Bekon i Dekart će, pak, postavljajući — prvi prirodne nauke uopšte, a drugi matematiku kao uzor na koji bi se politika trebalo ugledati — udariti temelje novom pogledu na čovjeka u svijetu i moći razuma da taj svijet izmijeni.

Moderni racionalizam je, piše Vujačić, za razliku od racionalizma koji je postojao i ranije, posebno uticao na politiku, a taj tako stvoreni amalgam političkog racionalizma je bojio ideje svih progresivističkih političkih uvjerenja od svog nastanka do danas: liberalizma, socijalizma, nacionalizma i onih koji su iz njih izvedeni.

Frensis Bekon je rodonačelnik modernog racionalizma i ono se ogleda kako u njegovom makijavelističkom političkom realizmu i pragmatizmu, izraženim u Moralnim i političkim esejima, kao i u njegovom utopizmu, koje simboliše njegova antičkim manirom političkog mišljenja inspirisana *Nova Atlantida*, „zajednica ujedinjenih ljudskih i tehničkih napora". Međutim, Bekonov ključni doprinos epistemološkoj reformulaciji nauke i metodologije ogleda se u njegovoj *Velikoj obnovi* koja se sastoji od *Napretka nauke* (1605) i *Novog organona* (1620) a kojim je „odvojio nauku od teologije i dao joj racionalističko i eksperimentalno, praktično i utilitarističko usmjerenje u smislu primjenljivosti i korisnosti znanja". Nasuprot dugo slavljenoj sholastičkoj dedukciji, Bekon svoj metodološki integralizam (važeći i za prirodne i društvene nauke) bazira na indukciji.

Iako je odbijao da „zalazi u kardinalna pitanja političke filozofije, rodonačelnik moderne filozofije — Rene Dekart, postaće u D'Alamberovom pisanju „vođa zavjerenika koji je imao hrabrosti da prvi ustane protiv jedne samovoljne i despotske vlasti". Profesor Vujačić ovdje ukazuje na nedorečenost i protivurječnost Dekartovog pogleda na epistemologiju politike, koja stoji između aristotelijanske podjele nauka i novog racionalizma čijem je konstituisanju značajno, ako ne i odlučujuće, doprinio sam Dekart.

Unutar ovako začetog novog racionalizma moguće je razlikovati dvije tradicije koje, na tragu osnivača utiru put umnom promišljanju politike: *konstruktivistički racionalizam*, čiju jednu varijantu predstavlja sedamnaestovjekovni politički racionalizam a drugu konstruktivizam Prosvjetitelja, i *kritički racionalizam*, koji se javlja kao samosvojna intelektualna tradicija unutar škotskog prosvjetiteljstva.

Vođeni Bekonovim i Dekartovim epistemološkim optimizmom, mogućnošću da se dođe do apsolutne istine čistim razumom, bilo pomoću čula (Bekon) ili direktno (Dekart), politički racionalisti 17. vijeka, Hobs, Grocijus, Spinoza, Lajbnic i Pufendorf, težiće da istraživanjima društvenog i političkog života daju okvire „sigurnih i izvjesnih saznanja", služeći se analitičkim i deduktivnim metodom. Intelektualna nit koju ovi konstruktivistički racionalisti utemeljuju svojom epistemologijom imaće svoj nastavak kod francuskih prosvjetitelja, u pozitivizmu i scijentizmu 19. vijeka ali i u konstruktivističkom demokratskom liberalizmu našeg Džona Plamenca.

Druga tradicija, naoružana bejkonovskim empirizmom i induktivnim metodom, ali i epistemološkim i antropološkim pesimizmom (ili realizmom?), uz naglasak na evolutivnost, ne nužno linearnu, društva i društvenog poretka, počinje sa škotskim prosvjetiteljstvom kojeg su u Edinburgu, tadašnjoj „Atini Sjevera", u prvom redu činili mislioci poput Dejvida Hjuma i Adama Smita. Hjum je, tako, uvjeren

da se politika da naučno istraživati ali da su njena znanja vjerovatna, isto kao što misli da postoje trajne i univerzalne sklonosti duha, ali da su ljudi istovremeno pod uticajem lokalnih običaja, društvenog položaja i individualne psihologije. Smitova socijalna filozofija kao jedinstvo morala (*Teorija moralnih osjećanja*), prava (*Predavanja iz jurisprudencije*) i ekonomije (*Bogatstvo naroda*) rezultiraće teorijom spontanog poretka, na kojoj će se utemeljiti potonji klasični liberalizam, u prvom redu Fridrih fon Hajek. U tom duhu kritičkog racionalizma, a uz odbacivanje pozitivizma, metoda „pretpostavke i opovrgavanja" te „postupne izgradnje društva", uz, kako profesor Vujačić lucidno primjećuje, blago „koketiranje" sa konstruktivizmom kroz koncept „društvenog inženjeringa", Karl Poper će postaviti temelje svoje liberalne doktrine.

Pored ovih dvaju pravaca racionalizma, autor ukazuje i na one mislioce čije djelo predstavlja svojevrsnu mješavinu konstruktivističkih i kritičko-racionalističkih momenata, poput Hegela, Marksa i Mila. Premda bi to prevazilazilo zacrtane programske okvire ove publikacije, čini se da bi elaboriraniji osvrt na autore poput Hegela i Marksa, bez kojih je teško misliti posljednja dva stoljeća političke teorije, dao ovakvom štivu zaokruženost i cjelovitost.

Oukštatovu misao da je „savremena politika duboko zaražena racionalizmom" moguće je u potpunosti shvatiti tek kroz pažljivu analizu i hronologiju razmjene ideja, a knjiga „Saznanje i politika" je upravo to, rasklupčavanje povijesnog klupka koje u današnjici umnom daje tako presudnu ulogu u političkom i politikološkom promišljanju i djelanju. Posebnu vrijednost knjizi profesora Vujačića daje podrobna analiza mislilaca politike koji pripadaju kritičkom racionalizmu a koji su, i u post-socijalističkom vremenu, rijetko bili u fokusu promatranja naše akademske, politikološke javnosti. Knjiga se, tako, može čitati i kao važna opomena misliocima i djelatnicima politike, kroz pero velikih mislilaca modernog doba, na zamke, izazove i ograničenja danas sveprisutnog konstruktivističkog racionalizma.